

ՊԱՅՄԱՆՔ

Տարեկան գին Կ. Պոլսոյ հմր. 40 ԿՖճ.
Գաւառացի 2 Լիրա
Վեցամս. Կ. Պոլսոյ 5 ԿՖճ.
Գաւառացի 1 Լիրա
Օտար երկիրներու 50 Գր.
Ծանուցման տողը մէկ անգամի հա-
մար 3 զուրուշ, երկու անգամի հա-
մար 2 զուշ է. աւելի անգամներու
համար զատ ստակարկութիւն կը-
լայ :
Իւրաքանչիւր թիւ 40 վարտ արծ :

ԼՐԱԳԻՐ

ՀԱՆԱՊԱԶՕՐԵԱՅ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Գուրս գնացած լրագրաց ճանրու-
ած արքը Խորագրութեան վրայ է :
Լրագրոյ վերաբերեալ նամակ
կամ որ և ինչ գրութիւն Խորագրի
—Տնօրէնին պիտի ուղղուի : Դաւա-
թիս Սանտրքըրար Հաստէսի թիւ
198 : Եօրօ խոն : Կապիսի գրասեն-
եակը :
Հանրու ճանրը վերաբոյ ած նա-
մակ չընդունուի :
Չտուած նամակի յորում, եւ
եւ չեն արտօն :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՊՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Եզիպտոսի նոր խորվը՝ Թէվֆիդ-
փաշան՝ Թայմիլ թղթակցին հետ տե-
սակցելով իւր աշխարհավարութեան
վրայ կարեւոր բացատրութիւններ ար-
եւա : Իւր նոր անուանած նախա-
րարներուն վրայ խօսելով՝ բնաւ թէ
Եզիպտոսի մէջ գտնուած պետական
մարդոց նախամեծարներէն ընտրուած
էին : Շէրիֆ փաշան փորձառութիւն
ունի, և իւրին չէ անոր տեղ ուրիշ
մընտրել, թէպէտ և խոստովանեցաւ
թէ Շէրիֆ փաշան ժողովրդական չէ :
Թղթակցին ըսելով թէ կարելի է Նու-
պար փաշան կանչել, Թէվֆիդ փա-
շան պատասխանեց թէ կը ցաւի Նու-
պար փաշայի դրկած հեռագրերին վը-
նայ Եզիպտոս վերադառնալ : քանզի
Նորին Բարձրութիւնն առ այժմ՝ ա-
նոր վերադարձն օգտակար չդատե-
րեալ Թէվֆիդ փաշան իւր իսկ ան-
փորձութիւնը չծածկելով ըսաւ թէ
երկտասարդ պաշտօնատարը տակա-
ւին փորձառութեան պէտք ունին,
թէ Եւրոպացի նախարարը չեն կրնար
գործածուիլ, քանզի այս բանը մեծ
սխալ մը կրկնել է : Թէ պէտք է որ
անընթեք իրեն վստահին և ժա-
մանակ տան, այն ատեն կրնան տես-
նել թէ Եզիպտոս որչա՞ր պիտի յա-
ռաչուի : Իսկ եթէ ինք չյաջողի և
Ֆէլլահները գոհ չլինին, Եւրոպացի
նախարարը կամ ուրիշներ կրնան զը-
կուիլ : Կարելի է Եւրոպացի պաշա-
նատար գործածել իբրեւ քարտուղար
կամ խորհրդական, բայց ոչ իբրեւ
խարար : Խորվը նախկին Եւրոպացի և
հասարակային շինութեան նախարար
Պ. Պ. Վիլլընի և Պլինիէրի վերադար-
ձին ալ հաւանութիւն չտուաւ : «Եթէ
յարեց, տէրութիւնը պնդեն, թող
պիտի տամ որ այդ Պարոններն է-
զիպտոս վերադառնան, իբր անձ-
նակն բարեկամ զանոնք պիտի ըն-
դունիմ և իբր խորի իրենց պիտի
օգնեմ, բայց իրենց վերադարձին
գէ՛մ կը բողոքեմ իբր քաղաքական օր-
խալ մը, և ապր հետեւանաց պատաս-
խանատուութիւնը չեմ կրնար ընդու-
նիլ : »

Իորտ Սալիսպըրի խմայիլ փաշա-
յին փոփոխութիւնը պահանջելու հա-
մար Եզիպտոսի յուր վարչութիւնը
պատճառ ցոյց տուած էր : Արդ՝ Թէվ-
ֆիդ փաշան կը պահանջէ որ Եզիպ-
տոսի վարչութիւնը բարեփոխու հա-
մար իրեն և Եզիպտոսի ժամանակ
տրուի, մանաւանդ Եւրոպացի նա-
խարարը չլրկուին : Իսկ Եւրոպիոյ
աշխարհավարութիւնը տակաւին բա-
ցայայտ չէ :

Նախկին խորի խմայիլ փաշային
գալով, տակաւին Նաբոլի է : Կրտու-
թէ իւր Եզիպտոս վերադառնալուն
չեն հաճիր Գաղղիա և Սնդղիա : Իսկ
Թուրքիոյ մէջ բնակելու համար ալ
գեւա հրաման չընդունեց :

Հեղինակն ինքիւր կը ծածանի
և հաւանական է որ տակաւին լու-
ծում գտնուի մօտ չէ : Կ. Պոլսէն
Եւրոպական դեռ պահանջ ուղղեալ հե-
ռագիր մը կըսէ թէ Բարձր. Սաֆ-
վէթ փաշան Գաղղիոյ դեսպանին հետ
խօսակցութեան մը մէջ ըսեր է թէ
Վեհ. Սուլթանն այս խնդրոյն նկատ-
մամբ վերջնական որոշում տուած էր
յայտարարելով իրեն թէ չկրնար թո-
ղու որ իւր անձնական արժանապա-
սութեան և իւր տէրութեան դէմ
ճնշում ի գործ դրուի, թէ վստահ
է որ իւր իշխանութեան և իրաւանց
պաշտպաններ կան Եւրոպական տէ-
րութեանց մէջ : Իբրեւ բացատրու-
թիւն այս յայտարարութեան՝ կըսուի
թէ քանի մը շաբաթ է ի վեր Հեղե-
նական պահանջմանց նկատմամբ Բ.
Դրան և Բեդրասպուրի Օսմանեան
դեսպանատան միջև հեռագրական
թղթակցութիւնը տեղի կունենային,
և վերջին հեռագրի մը վրայ Նորին
Վեհափառութիւնն այս յայտարա-
րութիւնն ըրեր է : Բայց Աժան հա-
վասի մէկ հեռագրին այս խօսակցու-
թիւնը սուտ կը հանէ : Միւս կողմէն
Բորէսպոստան Բոլիթի լրագրին խօս-
քին նայելով, Հեղեղական երկրորդ-
թումբէր Պ. Պրայիլա թէպէտ հըրդ-
պարակաւ կը յայտարարէ թէ Յու-
նաստան չկրնար Եանեան թողուլ,
բայց Պ. Ֆուրնիէ ըսեր է թէ Թեսա-
լիոյ կողմէն ընդարձակ փոխարինու-
թեամբ մը Հեղեղացիք կրնան դոհ
լինիլ : Պ. Պրայիլա կը խոստովանի ե-
ղեր թէ Թուրքիոյ հետ պատերազ-
մին Յունաստանի ալիտաբեր է : Բայց
եթէ Օսմանեան կառավարութիւնը
Պէրլինի գաշնադիրը գործադրելով
թողու որ Հեղեղք իրենց արուած
դաւառները գրաւեն, Ալպանիացեաց
գիւրաւ կրնան յաղթել : Այս խօսքն
ևս կրնայ նշադարձութիւն մը հա-
մարուիլ : Պ. Պրայիլա՝ Պ. Ֆուրնիէի
հետ խօսակցութեան մը մէջ յոյս
յայտներ է նաեւ որ եթէ պատերազմ
լինի, Գաղղիա Յունաստանի կ'օգնէ :
Բայց Գաղղիոյ դեսպանն այսպիսի հա-
ւանականութեան մը նպատակաւ չէր
ուստի և յայտարարեց թէ Գաղղիոյ
իւր զորականաց արեւնը կը խնայէ,
ինչպէս Պ. Պիամարը իւր Բամբանիա-
յիներուն արեւն խնայող է : Արդ-
չեմք դիտել թէ Հեղեղացիք պղծա-
տնական օգնութեամբ ի՞նչպէս կըը-
նան յուսալ իրենց պահանջումներն
յառաջ տանիլ : Պ. Վատրինկոն ի-
տալիոյ արտաքին գործոց նախարա-
րին յայտարարած է Եզիլ թէ Գաղ-

ղիա Յունաստանի համար պատերազմ
չպիտի ընէ, բայց կը յուսայ որ բոլոր
Եւրոպական տէրութեանց մէջ ա՛յն-
պիսի համաձայնութիւն մը պիտի հաս-
տատէ, որով Բ. Դուռը պիտի հաւա-
նի լուծել այս խնդրին : Ինչպէս կը
տեսնուի, անոնց ամենն ալ պարզ են
թաղութիւնը են :

Թայմիլ լրագրոյն Կ. Պոլսոյ թըղ-
թակցիւր օգոստ. 15 թուով քաշած
հետեւեալ հեռագիրը Թուրքիոյ մէջ
կառավարական գործոց ընթացքին
վրայ հետաքրքրաշարժ տեղեկու-
կութիւններ կը պարունակէ, որոց
հզուցութիւնը բնականաբար չկրնար
երաշխարել :

Սմեն դատուց մէջ ընդհանուր
համադրումն այս է որ արդի նախա-
րարութիւնն առ ժամանակեայ է, և
նախարարական կարևոր փոփոխու-
թիւնը կ'ապառնին ի մօտոյ : Այդ-
փոփոխութիւնը արքան շուտով ինին,
այնքան լաւ է. որովհետեւ ներկայ
ժամանակին պէս տաղնապալից ժա-
մանակ մ'աղբու նախարարութիւն
մ'անհրաժեշտ է, մինչդեռ արդի նա-
խարարութիւնը լաւ կադմութիւն մը
չունի : Խայրէտալին փաշային գործէ
քաշուին և Գալաթիէն փաշային
պաշտօնակցութիւնը վայրկեանապէս
խաղաղեցին դատութիւնները : Բայց
գալութեան բողոքում տարերք թա-
քուն վիճակի մէջ կը մնան, և առա-
ջին նախարար Սըրիֆի փաշան թէ և
խիտ տատառւոր անձ մ'է և բարի
գիտաւորութեանց տէր, այսու ամե-
նայնիւ թող ընտրութիւն ունի :
Դեռ յայտնի չէ թէ ո՞վ պիտի լինի
անոր յաջորդը : Ընդհանրապէս կը
կարծուի թէ Սաֆվէթ փաշան պիտի
լինի : Բայց ամենք՝ լաւ տեղեկութեանց
վրայ յենլով՝ կը կարծեն թէ Խայրէտ-
ալին փաշան վերստին պաշտօնի պի-
տի կաշուի՝ եթէ ոչ իւր առջի գրից
մէջ չ'գոհնէ իբրեւ մեծ աղբեցութիւն
ունեցող անգամ նախարարաց խոր-
հըրդին :

Այս վերջին երթագրութեան ի
հաստատութիւն, ինչ ինչ հետաքրք-
րական իրողութիւններ յիշել կարե-
լի է : Տան օրէ ի վեր է որ նախորդ
Մեծ-Եպարքոսը կրկին և կրկին եր-
կայն տեսակցութիւններ ունեցաւ
Սուլթանին հետ և աւելի հանդարտ
կերպիւ անոր հետ վիճարանութիւն
ըրաւ այն կարեւոր խնդրոց վրայ, որը
նախարարական վերջին տաղնապիւն
պատճառ եղան : Այս տեսակցու-
թեանց միոյն միջոցին՝ բուռն վիճա-
բանութիւն մը տեղի ունեցաւ Խայ-
րէտալին փաշային և Շէյխ-Իս-Է-Խա-
ւամին միջև՝ իսթամպոյլ այն հաշակա-
ւոր սրտման նկատմամբ, որ իբրեւ
պատրուակ գործածուեցաւ Խայրէտ-
ալին փաշային առաջարկած բարենո-
րոգ մանց ծրար իբր մեթոքու համար :

Խայրէտալին, որ ճարտարախօս անձ
մ'է և խաւաութեան սրբազան օրի-
նաց ամեն փափուկ կէտերուն խիստ
հմուտ է, իւր ընդգիմախօսէն աւե-
լի զօրաւոր փոստեր յառաջ բերաւ :
Բայց երեք կէտերու վրայ Սուլթանն
յայտնեց թէ դոհ չէր և աւելի բա-
ցատրութիւն կուղէր : Ուստի Խայ-
րէտալին փաշան երկար պատճառա-
բանութիւն մը խմբադրեց, և անց-
եալ գիշեր Վեհ. Սուլթանին հետ ու-
նեցած տեսակցութեանը միջոցին,
որ դարձեալ երկար տևեց, Ն. Վե-
հափառութեան մօտոյց :

Վիճարանութեան ներքեւ գըտ-
նուող գլխաւոր կէտն այն էր թէ Խայ-
րէտալին փաշային բարենորոգմանց
հիմնադրին մէջ բացատրուածին հա-
մեմատ՝ Մեծ-Եպարքոսին ունենա-
լիք գիրքն ու պաշտօնը մինչև ո՞ր տա-
տիճան համաձայն էին Շէրիֆի ըս-
կըրանց : Կը յիշուի որ իւլէմայք ո-
րոշած էին թէ Խայրէտալին իշխանու-
թիւնը տեղակալի այսինքն նախարար-
րի մը յանձնուիլն այդ անփոփոխե-
լի սկզբանց հակառակ կը լինէր : Խայ-
րէտալին իւր կողմէն կը պնդէ որ այդ
որոշումն եթէ այն խնամտով առնուի
թէ Սուլթանն իւր աշխարհական իշ-
խանութեան մէկ մասը չկրնար աւե-
լի տակալի մը յանձնել, յայնժամ առջի
Խայրէտալին ընթացից, ինչպէս նաեւ
որդայան օրինաց ամենէն յարգի վար-
դապետներուն հեղինակութեան հա-
կառակ կը լինի : Կը մնայ տեսնել
թէ Սուլթանն այս տաղնապիւնով պի-
տի համադրուի՞ արդեօք :

Սուլթանին վերստին այս խըն-
դելը բանալն ինքնին հետաքրքրա-
կան է, և Ն. Վեհափառութեան գի-
տաւորութեանցը նկատմամբ այլ և
այլ կարծեաց տեղի տուած է : Գոր-
ծոց ընթացից վրայ լաւ տեղեկութիւն
ունեցող ոմանք այս կարծիքն ունին
թէ Սուլթանն արդէն փորձով հա-
մադրուած է որ վերջերս կատարուած
նախարարական փոփոխութեանը
խալ մ'էր, և տէրութիւնը՝ տոկոբա-
կան նախարարաց կատարելու անկա-
րող եղած արժանապաւն գարմանե-
րով միայն կրնայ փրկուիլ : Ուստի,
սա հետեւութիւնը կը հանեն որ Խայ-
րէտալին փաշային հիմնադիրը՝ կամ
իւր առջի վիճակին մէջ և կամ թէ
թէ բարեփոխութեամբ պիտի ըն-
դունուի, և նախկին Մեծ-Եպար-
քոսն իւր պաշտօնին մէջ վերահաս-
տատի : Ոմանք ալ կըսեն թէ Սուլ-
թանը պարզապէս համադրուած է Խայ-
րէտալին տուած բացատրութիւննե-
րէն, և կուղէ արդարութեան գործ
մ'ընել անկեղծ նախարարը պաշտօնի
կոչելով : Թէ և այս կարծիքներն
յայտնող անձինք լաւ տեղեկութիւն
ունին, այսու ամենայնիւ վերջին ա-
ւուրց մէջ ոչինչ պատահեցաւ, որ
կարենայ իբրեւ նշան համարուիլ կա-

այն Հայք, որք թրքուհի մ'առեւ-
ւանգող Հայու մը 'ի պաշտպանու-
թիւն վարուած լինելու կարծիքա-
կան ամբաստանութեան մը տակ կը
ձգուին նոյն իսկ թրքերու կողմէն :

Ոչ նուազ հետաքրքրական է սոյն
դէպքը որ տեղի ունեցաւ աստ, ըմ-
պերի դայիմագամ Դաւիթ Հայե-
րէն ամբաստանութեամբ 'ի Կարին 'ի
գաւտ կոչուեցաւ, ուր տեսնելով որ
պիտի պարտաւորի և միանգամայն
հաստատուելու վրայ է ոչ թէ միայն
իւր Հայոց վրայ ըրած խժգժական
հարստահարութիւններն, այլ և իւր
արքունի գանձէն ըրած գողութիւն-
քը, 300 ոսկի կը խոստանայ հարցա-
քննիչ Էֆենտիին որ զինք արդարա-
ցընէ, որմէն և կը հաղորդուի Եւ-
ստֆ վաչայի, որոյ տուած գաղտ-
նի հրահանգին համաձայն որոշեալ
պահուն երբ հարցաքննիչ Էֆենտի
սենեկին մէջ 'ի ներկայութեան նոյն
իսկ Դաւիթ Հայերի իւր եղբայրն ոսկի-
ները կը համբէ, դարակին (Եւստֆի) մէջէն երկու անձ ելնելով «չէն կե-
նաք, ալ բաւական է» ըսելով կը
ձեռքաւորեն և կը բերեն աս Եւս-
տֆի փաշայ, որմէն ոսկիներով հան-
դերձ կը զրկուին տու վալին, որ և
անմիջապէս կը բանտարկէ :

Բայց զարմանալին այս չէ. Կար-
նեցի . . . . . Թուրք պաշտօնեայ-
ներ՝ որք 'ի սկզբն սատարի պաշա-
պան էին այս անձին, որք և հակա-
ռակ տեղութեան այն օրինաց՝ որ
կարգիլէ տեղացի անձերու Գայիմա-
գամ և Միւսիք լինել, զսա, ըմ-
պերի լինելովն հանգեծ, Սպերու
Գայիմագամ ըրած էին, նկատելով որ
իրենց պաշտպանեալը խայտառակ-
ւեցաւ, այժմ պաշտպանել կը ճըդ-
նին առարկելով թէ որովհետեւ ու-
կիններ համարը եղբայրն է եղած և
ոչ թէ Դաւիթ Հայեր, ուստի պէտք չէ
որ մի և նոյն պատիժը կրեն երկու-
քին :

Անգղիոյ հիւպատոսը միշտ կը
տեսնուի Տ. Վահան վարդապետի
հետ, կերելի թէ սոքա Հայաստանի
ծառայութիւն մ'ընելու կը փախա-
րին : Կը կարծուի թէ հիւպատոսն
իւր կառավարութեան և վարդապե-
տը Պատրիարքարանի գրած են թէ
տուանց Եւրոպական խառն լիազօր
շանձնաժողովոյ մը կարելի չէ յա-
նուն վերականգնութեան այս երկ-
րին՝ ու և ձեռնարկութիւն : Իցիւ
թէ 'ի դարձ գրուէր այդ առաջար-
կութիւնն, և ազատէր Հայաստան
իւր արգի տխուր վիճակէն :

ՀԱՅԿ

ՊԱՐՍԿԱՆԱՅԻՆ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿ

Չմեռն է, հիւսիսային ցուրտ հող-
մերն կը փչեն, Պարսկաստանի լեռը
ձորը, դաշտը, ճերմակ ձիւնը պա-
տած է սպասում է Գարնան. հորի-
զոնն ամպամած է, նորա արշալոյսը
դեռ չէ ծագեր, կը խորդայ հանգիստ
Պարսկահայր ծանր քնով, եղը, խո-
փը, արօրը հանգիստ են, նմանա-
պէս մշակը հանգիստ է, այո՛, Տաճ-
կաստանի Հայ մշակէն. ազատ է, ա-
յո՛, բարբարոս Բիւրդէն և Չէրքէ-
դէն, ազատ զինուորներէն և զինուո-
րական սուրբերէն, պատապարտած
է տաք գոմերում, նմանապէս ամեն
մարդ չեւր սենեկում զբաղած է իւր
առօրեայ դորձերին, բայց իւրեան
մի ժառանգութիւն է մնացած նախ-
նեացմէ, որ է չլիշել իւր ազգայն,
իւր գրեական և իւր ազգը, նոյն ու-
սումը և յառաջդիմութիւնը. սոցա
կարգում էի և ես, սակայն ուսում
նական ընկերի չնորհիւ և նորա ըս-
տիպամբ լրագիրներ կարդալով նո-
ցա քաղցր ճաշակն վայելեցի և ո-

րոյ միջոցաւ մեր ազգային ընդհա-
նուր վէրքերը, նորա տխուր և ուրախ
օրերը վսեմ կամ համբալի գրուած-
ներով մերթ ընդ մերթ իրեն դիտա-
ւոր աստիճան մեղ կերակրին, տե-
սակ տեսակ ճառերի, տաւերախոսու-
թիւնների, թարգմանութիւնների,
բանաստեղծութիւնների մէջ դեղե-
րելով՝ ընտիր գրիչներէ նիւթ հա-
ւաքելով՝ գրականական սերն իմ ար-
տումն այնքան արժարժեց, մինչ ըս-
կըսաւ իմ մէջ գոյանալ յօգուածներ-
րի կամ բանաստեղծական գրուած-
ների ձեռնարկութեան ձգումով ու-
ստի կողմէն Պարսկահայոց արդի-
վիճակն նկարագրել ըստ իմ կարեայ-
սակայն արդեօք ինչ ներկայացնեմ
ընթերցողին. ո՛ր կողմ կը նայեմ իւր-
ըն խթաններ իմ սիրտս կը խոցեն
մեր նախնեաց կոչա, կոպիտ և նա-
խանձառ արարքն : Երբ Պարսկահա-
յոց վրայ է խօսքն, ուղիղ խօսելով՝
պիտի տեսնենք թէ ինչ ներդրութիւն
որ մեր ազգը կրեր է Պարսկաստան,
իւր անկիրթ և նախանձառ բնութե-
նէն, իւր համազգային վաստակներէն
և Մէրուսաններէն է կրած, և կամ
անտիղթ և ծոյլ է եղեր իւր դուր-
ծում, Պարսից թագաւորներն (բա-
ցառութեամբ միայն) ամեն կերպով
մեղ վերայ միշտ հայրական դուրս և
սէր են ունեցեր մինչև օրս. արդեօք
մեր ազգն տէրութենէն իւր ազգա-
յին խնդիրներն մտաին ինչ թերու-
թիւն է տեսած, ազգի բարեկեց հա-
մար ինչ են ուղեցրեր մեր նախորդ-
ներն և տէրութիւնն չէ տուեր. ո՛ր
թեմակալ առաջնորդը իւր վիճակի
համար բողոքներ, ազգի խնդիրներ
և ժողովուրդին բարօրութիւններ
խնդրեր է և անդորձաբերելի է մը-
նացեր. երբ իւրեանք ծոյլ են եղեր
և անտիղթ իւրեանց ազգային դուր-
ծոյ մէջ, յանցանքն ո՛ւմն է. ե՛րբ
ուղեց մեր ազգն եկեղեցի, վարժա-
րան կամ ընթերցարան շինելոյ և
արգիլեցին զինքն կամ չօգնեցին.
ե՛րբ ուսմանքն յառաջարկեց կամ
տպարան հաստատեցինք՝ և նոքա
արգելք եղան մեզ, ե՛րբ վարժա-
րանի հարցաքննութեան հրահրե-
ցինք՝ չեկան կամ չպատուեցին մեզ
Ժամանակաւ թէհրանում առեւ-
տըրական գործառնութեանց և ար-
հեստներին մէջ Հայերն մեծ դեր էին
կատարում : Ինչ չարութիւններ չարե-
ցին միմեանց դէմ Ասածներն բա-
ցատրութիւն տալը համար թողով
անցեալներն, 'ի նկատի առնելով մեր
գարի մէջ թէ՛ լսածներս և թէ՛ տե-
սածներս. թէ և օգուտ չունին այ-
ժմ քանզի անցեալն էանց, բայց
կարելի է մի զգուշութիւն կարողա-
նան լինիլ մեր ապագայ սերունդին
և մի տեղեկութիւն մեր հեռաւոր
ազգայնոյ, որք կը ցանկան իմանալ
Պարսից խորքերում Հայոց պատա-
հած դէպքերն :

Գիտաւորութիւնս այս իմ համ-
բալի գրուածովս իբրեւ գրագէտ հը-
րապարակ ելնել չէ, այլ կողմ
Պարսկահայոց՝ ուսումնականների, նա
մանապէս նորուս երիտասարդաց
սրտերին մէջ բարի նախանձառ զգա-
ցումներ յարուցանել, և հասկացնել
նորանց թէ ինչպէս մի նախապատ-
րաստ մարդ ինչպէս ես եմ, կը կա-
րենայ 'ի նորոյ ուսմանք սովորելով՝
հրապարակ ելնել. ուրեմն մարդոյն
համար իւր դորձոց մէջ անկորելի
րան չկայ, միայն ջանք և յարատե-
ւութիւն պէտք է : Թէհրանու Հ.
վարժարանի յառաջդիմութեամբ աշակերտ-
քն կը հրաւիրեմ որ հետեւին օրի-
նակիս, իւրեանց սովորած ուսմանքը
անդորձունեութեամբ չկորուսանեն,
թէպէտ և բարձր ուսմանք սովորե-
լոյ համար երկար ժամանակ է հար-

կաւոր լինում, որով արհեստ սովա-
րելոյ ժամանակն անցանում է, բայց
փոխուեցաւ այժմ հին դարաւար-
նէրն. քանզի կը տեսնենք որ ուսում
նականներն հազար օր անդորձ լինին
դարձեալ տղէտ հարուստէն լաւ են :
Առած է կասեն « երեսով քարն հո-
ղի տակ գնար » :

Այս իմ գրած տեղեկութիւնս
երկար լինելոյն պատճառաւ չորս
մասնի վերածելու պարտաւորեալ
գտայ զիս, որոյ ամուն և կը դնեմ,
Չմեռն, Ամուն, Գարուն, Աշուն :

Պարսկահայոց արդի վիճակ

Ամունային տօթ օրերում, երբ Այ-
լահը լըլը խանի 52 ականի կամուրջին վե-
րայ հասնի մարդ, Չայէնտէրուտի խոխո-
ջիւն և կանաչադարձ ծառերի մեղմա-
հնչիւն խնայողք կ'զգայեցնեն նորա
սիրտն, գետի հարաւային եղեղաց վերայ
կիսաբլուրակի չրճանակում կը տեսնէ նոր
Ջուղայի դիրքն, որոյ կանաչադարձ
խառն ծառերի մէջէն բարձրացած կ'ե-
րեւն գէպի վեր գմբէթներ և մի տեսակ
կոնաձե կաթողիկէներ, ինչպէս նա և
Ամենափրկչեան սուրբ վանուց դիրքն
իւր շքեղ տեսարանով :

Կամուրջը անցնելէն յետոյ առաջին
անգամ Ջուղու արտերի և պարտէզների
միջէն պէտք է անցնի Դաւիթմանեանց
լայն բայց աւերակ պողոտայն, որոյ եր-
կու կողմաց վերայ բարձրացած կան-
դեռ ևս հողեայ սրտեր և դրանց մեծ
և չքեղ ճակատներ տուանց փողիկերի,
մերձ 20 եկեղեցիներ, ումանք կանդուն
և ումանք կիսափորձան, որոց չորքն ա-
ւերակի բեկորներ, բանջարեղանայ ար-
տեր կամ ցանքեր չրճապատած են այ-
ժմ, թէպէտ և առաջ ամբողջ տներով
ծածկուած են եղեր : Քսան տարւոյ չափ
յառաջ երեւելի էր Անայի զարը (գըղ-
եակը) կիսաւերակ, որոյ ստորին յարկը
մնացած է այժմ այդ արտերի և այգի-
ների մէջ կանդնած : Բնդհանրապէս
Ջուղու հին տանց սենեակներն կամարա-
կապ են հաստահանի պատերով, և այս
սենեկաց մեծ ընդարձակութեանը պատ-
ճառաւ է կարծեմ, գեղեցկապէս յօրին-
ւած ուսուցիչի ծաղիկայ չրճանակներով.
սորանցից երեւելի տեսակներն թէ չեն և
թէ աւերակ չիւնաւածոյ մէջ կ'ըմբարուի
դեռ ոսկեղօծ և զոյնզոյն զարդարուած,
որոյ նմանն այս նոր տարիներս սկսեցին
թէհրան ևս չիւնալ. նոցա ոսկեքն մինչև
ցայժմ քերէն Հրէայք իւրեանց շահա-
խնդրութեան մի նիւթ են դարձուցած.
չատ երեւելի չէնքեր հիմնայտակ լինե-
լով՝ անուններն են մնացեր միայն, որոց
մի մասն Պարսից ձեռքն է անցեր. եր-
կայն և լայն պողոտաներ կ'զանուին, որոց
երկու կողմանց տանց հետքերն հաղիւ
կ'ըմբարուին, թէ որ մարդ զգուշութեամբ
քննէ այս տարածեալ աւերակաց և մը-
նացորդ սքանչելի չէնքերին վերայ, ան-
շուշտ պիտի մակարեթէ թէ նախկին Ջու-
ղայեցիք որքան հարուստ և ճոխ են ե-
ղած :

Այժմ ևս կան կանգուն այն երեւելի
չէնքերէն և մեծ մեծ տուններէն մինը մի
թալի այս ծայրը, միւսն միւս թաղի այն
ծայրը ոսկեղօծ և կամարակապ սենեակ-
ներով, մեծ մեծ պարտէզներով և ըն-
դարձակ բակերով, երեւելի է իւր Ամ-
ենափրկչեան վանքն, որ սքանչելի պատ-
կերներ ունի ներքին պատերին վերայ,
և եռայարկ և երկուստասան սենեց վերայ
բազմաձ գեղեցկաչէն զանգակատնովն :
Վոստանաց վանքն իւր Վոստանովն պահած
ունի իւրեան նախնի կարգ և կանոնն.
այժմ հաստատ 12 եկեղեցիք կան որ
ժամերգութիւն կ'լինին մէջներն :

Նոր Ջուղու ունի երեք վարժարան.
Ա. Հայկեան Մարդասիրական ձեռնարան
'ի Պ. Յարութիւն Արքաւորեանէ. Բ. Գարոց
Ս. Մինաս եկեղեցւոյ 'ի Մարիամ Յարու-
թիւնեանէ. Գ. 'ի Պ. Մանուկ Յարգանեան-
եանէ Վոստանաց վանքում հաստատեալ
օրիորդաց դպրոցն, 20 ամ յառաջմանէ ըս-
կըսեալ կ'ուսանին միւս մերձ 100 օրի-
որդք, բայց սոքա անկարգ դրութեան
պատճառաւ անպատեղ են մնացել մինչ
ցարդ, և բարեբարաց այդ երեւելի յիշա-
տակներն ու ազգի օգուտէս կը թարան-

ներն անբարեւոյր անձանց չնորհիւ աղօ-
տացած են, վասն զի նոցա իրաւունք-
ներն իւրաքանչիւր բարերար իւր ցեղին
է յանձնել, ոչ Առաջնորդ, ոչ Քահանայ
և ոչ այլ անձն կարող է նորա վերայ իշ-
խել, և այն անձինքն էլ, որոնք ունին
իրաւունք իշխելոյ, ինչպէս որ իրանց
կամեն է՝ այնպէս կանեն, իբրեւ մի խա-
նութ կամ մի պիտիտութեամբ իւրեանց
անձնական շահուց կ'ծառայեցուցանեն.
հոգ չէ սպանելու չեկաւ, ես մնաց կամ
առաջ դնաց, միջոցեւ ինչքան հարկա-
ւոր են ուսեալ անձինք, յորոցմէ քահա-
նանք պատրաստեն վիճակների համար
որ անկիրթ չլինին և ժողովուրդն չգայ-
թակեցնեն. սակայն ինչ եմ ասում,
ինչ օգուտ, որովհետեւ ուսեալ քահա-
նայի ձեռնտու չէ վանքի կանոնադրու-
թիւնն, ես ինչպէս տեսայ Տէր Եղիշէ
դիտնական քահանայն, որ իբրեւ արքայ
տարով Բասրայ յուղարկուած էր վիճա-
կաւորէն, որպէս զի դադարի տնկարդու-
թիւններն ընդ վարագուրի մասն և հը-
րապարակ չեւնեն նորա գրչի միջոցան :

Թողնելք անցեալներն, 'ի նկատի առ-
նելք Ս. Թադէոս եպիսկոպոսի չրճանն :
Նոր հասաւ սա 'ի Ջուղայ, վանքն և ե-
կեղեցիներն շատ անկարգ դրութեան մէջ
էին, ոչ չիտ ունէին և ոչ օրինաւոր զգ-
գեստներ. վանքն էլ Կաթողիկ Սմիթա-
նի մօտ գրաւ էր դրուած հազար թու-
ման փողի փոխարէն. նոյն միջոցին Վեհ-
Շահն դնաց յԱստուհան և նորա հետ էր
նաեւ Կեհայ Գոլորտը Ռուսաց դես-
պանն, Ս. Առաջնորդը նորա ձեռնտուութե-
թեամբն և իւր ունեցածովն թափեց
դայն գրաւէ, ջանաց առկա վանքն և ե-
կեղեցիներն միանգամայն հարստացնել,
պայժառացեալ և բարեկարգել թէ՛ փողով,
թէ՛ անօթեղէններով և թէ՛ լաւ զգեստ-
ներով. նորա ժամանակին եկեղեցիներն
ամենն էլ մեծ մեծ գումարներ ունեցան
Հնդկաստան : Ամենափրկչեան պարտա-
կան վանքն այն աստիճան հարստացաւ
որ սինչ կարօտութիւն և պակասութիւն
չունեցաւ ամենայն կողմանէ : Երեւելի
մարդիկ և երեւելի ճանապարհորդներ
միշտ պատահելով գոհ սրտով կը վերա-
դառնային անտի. տեղեւոյ քաղաքա-
պետներն և պաշտօնականներն միշտ կ'այ-
ցելէին վանքն, և մեծ յարգ և պատուով,
ընծաներով և շնորհակալութեամբ կը
դառնային այն տեղէն. տեղեւոյ իմաւ-
ջումայն և Առաջնորդն մի այնպէս բա-
րեկամական սէր էին կապած միմեանց
հետ, որ զմիմեանս եղբայր կ'ըզէին : Չը-
հարմար Հայոց ազգային խնդիրների
պատճառաւ՝ այն կողմի լուս և Բաղդա-
սարի կոչումը մեծամեծաց մօտ այնպիսի
մի վեհանձնութիւն էր ցոյց տուած, որ
ամենքն էլ կ'երկնչէին նորանէ և սիրով
կ'իստարէին նորա բոլոր հրամաններն.
նորա մեծագործութեանց նկարագրու-
թիւնն Ջուղայու բարեօրոտ անձանց կը
վերաբերի որ չթողուն ընդ փողով մնայ,
զոր կարելի է մի բարերար կոչել Ջու-
ղայու :

Հեղեւել Խոսով

Ի Լ Ա Ն

Նկարավայել ելլիս անպարբնա միւ-
պայեա օրւնաճաղը Էփէյն իւան օ-
րւնան մալում իւլ մըքտար ինկիւ-
թէրա նէֆեր չուհալըն շուրթիւր
մուգարբերէի իլէ պէհեր մէթրօր
օն աօքուղ զրուշ օթուղ պէշ փա-
րայա թալիպի էօհտէսինտէ օրուպ
աղօթիօս րումինին իլիլմի իւրինճի
չհարչէնպիհ իլինի թէքրար միւ-
նադասար իճրա օլունաճաղընտան,
իթաւընա թալիպ օլունըրըն եկվի
մէշքիւրաէ Տարը Շուրայի տաքերի-
յէ կէլլէլէրի :

18 աղօթիօս 1879

Պապը Սէրասքերի

Խալը ճէալիտ պաթալ քեաղըր
թօփ 200, պ

